

הרב משה לינק
ירושלים תובב"א

שו"ת אדמו"ר הזקן הרב בעל התניא והשו"ע עם ביאורים, פיענוחים והערות

סימן כה

נושא הדין:

בנידון אשה שוטה לענין גט, דקיי"ל (אהע"ז סי' קיט ס"ו) שוטה אינה מתגרשת. מהתשובה נראה כי המדובר במקרה שראינו פעם אחת שהיא שוטה, וגם אז היתה דעתה משובשת רק בדבר אחד, אך מדברת ושואלת כענין בשאר דברים.

ה' ישפות שלום¹ לאו"נ רבנים מאורות הגדולים בד"צ דק"ק וויטעפסק שיהיה ה' אתם את הברכה ושלום וחיים עד העולם וכל אשר להם שלום² וישע רב.

בתחלת דבריו [אות א-ב] ידון רבינו על שני עניינים דיני שוטה: א' - אם די במה שראינו פעם אחת שעשתה מעשה שטות להחזיקה כשוטה. ב' - בשוטה לדבר מן הדברים ובשאר דברים מתנהג כענין אם דינו כשוטה.

[א] פתח דברי יעיר³ אור סליחותם על איחור תשובתי כי ה' יודע כי לא השלכתי דבריהם אחרי גיוי⁴ ולי מה יקרו⁵ דבריהם, ויפה דקדוקו ודקו רבנן במלתא, דמ"ש הרמב"ם (פ"ט מהלכות עדות ה"ט) ודעתו משובשת תמיד כו' האי תמיד הוא בדוקא כמ"ש ב"י בח"מ סי' ל"ה שדרכו בכך כו' - ל' הרמב"ם: השוטה פסול לעדות מן התורה לפי שאינו בן מצוות. ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים אף על פי שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים, הרי זה פסול ובכלל שוטים יחשב. עכ"ל. הרי שהרמב"ם מגדיר את השוטה כאחד שדעתו משובשת תמיד.

והב"י הבין דבריו כפשוטו, שכתב בחושן משפט סי' ל"ה (ד"ה ומ"ש וזהו שוטה): ונראה לי שאין הכוונה שבפעם אחת שיעשה אחד מאלו דרך שטות מיקרי שוטה אלא כשדרכו בכך, וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל ונמצאת דעתו משובשת תמיד כנ"ל. עכ"ל⁶.

1 בישעי' כו, יב: ה' ישפות שלום לנו. ופי' ענין עריכה וסידור.

2 ע"ד שמואל-א כה, ו.

3 מעין ל' זה - שו"ת סי' יב, כב. אגה"ק ס"ו. ובכ"מ.

4 ע"ד מלכים-א' יד, ט. ועוד.

5 ע"ד תהלים קלט, יז.

6 לכאורה קשה, הרי בודאי ישנו מי "שעתים שוטה ועתים חלים", ובעת שהוא שוטה דינו כשוטה לכל דבר (כמבואר בגמ' ר"ה כח.). וצריך לומר, דהכוונה כאן היא דגם "עתים שוטה" היינו משך זמן שהוא מתנהג כשוטה, וכן כתב הסמ"ע חו"מ סי' ל"ה (סק"ב) על מ"ש השר"ע (שהעתיק ל' הרמב"ם) "דעתו משובשת תמיד" - "כתב תמיד לאפוקי באקראי בעלמא". עכ"ל. וכן הוא לשון הבית יוסף שהובא בפנים: שאין הכוונה שכפעם אחת שיעשה אחד מאלו מיקרי שוטה. . . וז"ש הרמב"ם ונמצאת דעתו משובשת תמיד.

ועפ"ז מובן ג"כ, שדברי רבינו כאן בתשובה אין להם שייכות למה שדן ה"ט (סי' קי"ט סק"ב) אם "עתים שוטה

ודלא כתבואות שור (בי"ד סי' א' ס"ק מ"ו) שנדחק בלשון הרמב"ם מאד דלא כב"י - התבואות שור נחלק על הב"י, דאפילו בפעם אחת דקעביד דרך שטות הרי הוא שוטה, והביא הת"ש ראי' לדבריו מהתוס' בחגיגה ומהגמ' ב"ב, וכדלהלן.

ועל לשון הרמב"ם כותב: נ"ל כוונת הרמב"ם לאפוקי היכא דנשתנה והבריא ואשמועי' דבשעה שהוא חלים ה"ה כחלים לכל דבריו⁷, ותו דמספקינן למפרע שמא נתרפא זה זמן רב. ותדע דאם כוונת הרמב"ם דבעי' דלתחזק, מה זה לשון תמיד הל"ל תלת זימני דלכ"ע בג' זימני הוי חזקה, אלא כוונתו שלא ראינו שנשתנה למעליותא. עכ"ל. וביאור זה בלשון הרמב"ם, ש"דעתו משובשת תמיד" היינו לאפוקי אם הבריא, הוא דחוק מאד, ובודאי צריך לפרש כהב"י דלא סגי במה שראינוהו פעם אחת מתנהג כשוטה⁸. וא"כ בנדון דידן אין להחזיקה כשוטה.

[ב] והנה באמת ראיות התבואות שור נכונה מהגמרא⁹ בבבא בתרא ההוא דאכל תמרא כו' - בגמ' שם (קנה, ב): ההוא פחות מבן עשרים דאזל זבין נכסי אבוה כגידל בר מנשיא (בחזקת יודע בטיב משא ומתן, רשב"ם), אתא לקמיה דרבא (כדי לחזור בו ולומר שאינו יודע בטיב משא ומתן), אמרו ליה קרוביה (לאותו יתום) זיל אכול תמרי ושדי ביה קשייתא בי רבא (והשלך גרעינים לפני רבא ויהיה סבור שאתה שוטה ויחזיר לך נכסיו), עבד הכי, אמר להו זביניה לאו זביני. כי קא כתבו ליה שטרא (פסק דין שיחזירו לו נכסיו) אמרו ליה לקוחות (הורוהו דבר חכמה שיאמר לפני רבא ויחשב חכם בעיניו ויודע בטיב משא ומתן, ולא יפסידו לקוחות מקחם) זיל אימא ליה לרבא: מגלת אסתר בזוזא שטרא דמר בזוזא (מגילת אסתר שהוא דבר גדול רגיל סופר לכתוב בזוזא ובשביל שטר קטן שכותב לי שואל לי זוז, בתמיה), אזל אמר להו זביניה זביני, אמרו ליה קרובי: לקוחות אגמרוהו (לומר כן להאי אך אינו יודע כלום), אמר להו: מסברי ליה סבר, וכיון דמסברי ליה סבר מידע ידע והאי דעבד הכי חוצפא יתירא הוא דהוה ביה (כיון דמסברי ליה דבר חכמה ויודע להבין חכם הוא וממכרו ממכר, והאי דשדא קשייתא חוצפא בעלמא הוא דעבד ולא מתוך שטות). עכ"ל הגמרא. הרי שבמעשה אחד של שטות שעשה לפני רבא החזיקו רבא לשוטה¹⁰.

ועתים חלומה" הוא בב' פעמים או בג' פעמים, ואם בעי' זמנים שוין כו', כי כל הנדון הזה הוא דוקא כאשר ישנה ההגדרה של "עתים שוטה", ועל הגדרה זו גופא דן רבינו.

7 וכן משמע ג"כ בביאור הגר"א חו"מ שם שמפרש כן מ"ש השו"ע "תמיד".

8 בי"ד סי' א' סקל"ו כתב רבינו "בחור"ם סי' ל"ה למד הב"י מדברי הרמב"ם דלא מיקרי שוטה בפעם אחת שיעשה אחת מאלו אלא כשדרכו בכך, והתבואות שור למד מדברי התוס' דבפעם אחת מיקרי שוטה כיון דקעביד דרך שטות". משמע דס"ל לרבינו להחמיר כהת"ש. וצ"ע שהרי כאן דחה דברי הת"ש ונקט כהב"י. ויתבאר בעז"ה להלן הערה 29.

9 תוקן ע"פ כתי"י שבו נעתקה התשובה שלפנינו, הובא בקובץ יגדיל תורה נ. י. חוברת כ', עמוד תפז.

10 לכאורה יש לדחות, שהרי שם היה פחות מבן עשרים ודינו שאינו יכול למכור בנכסי אביו אע"פ שכשר הוא לעדות (וכמפורש שם בגמרא), אלא שמכר נכסיו בחזקת יודע בטיב משא ומתן שבוה חל המכר אפילו פחות מבן עשרים. ולהוציא מחזקתו זו הועיל מה שעשה מעשה אחד של שטות.

והת"ש מתייחס בעצמו לקושיא זו, ומוסיף וז"ל: ואין לומר דשאני התם דתוך זמן היה (-קודם עשרים שנה) דכה"ג הביאו הפוסקים ראייה מעובדא דקמי האי, עיין אהע"ז סי' קכ"א בב"י. עכ"ל. וכונתו, דהב"י שם הביא ראייה דשוטה אינו דווקא בג' הסימנים שבגמ' חגיגה אלא ה"ה כל מעשה שטות, מדאמר"י בב"ב שם ההוא דאזיל חבין נכסיה ואתא לקמיה דרבא אמר להו לא עשה ולא כלום כו', שטותא יתירא חזא ביה דהוה קא משחרר להו לעבדיה. והרי גם בזה יש לחלק, דשטות כזו אינה עושה אותו בגדר "שוטה" ממש, רק בגדר "אינו יודע בטיב משא ומתן" וכמו פחות מבן כ'. ואעפ"כ למד מזה הב"י לשוטה עכ"ד הת"ש.

וגם מהתוס' בחגיגה ע"ש - בגמרא שם (ג, ב): ת"ר איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקור את כסותו. איתמר רב הונא אמר עד שיהו כולן בבת אחת, ר' יוחנן אמר אפי' באחת מהן. היכי דמי אי דעביד להו דרך שטות אפי' בחדא נמי, אי דלא עביד להו דרך שטות אפילו כולהו נמי לא. לעולם דקא עביד להו דרך שטות, והלן בבית הקברות אימור כדי שתשרה עליו רוח טומאה הוא דקא עביד, והיוצא יחידי בלילה אימור גנדרפס אחדיה, והמקור את כסותו אימור בעל מחשבות הוא, כיון דעבדינהו לכולהו הוה להו כמי שנגח שור חמור וגמל ונעשה מועד לכל. ובתוס' ד"ה כיון דעבדינהו לכולהו נעשה כמי שנגח כו'; ומחד בשלשה זימנא לא איתחזק דתלינן בהך דקאמר הש"ס אימא בעל מחשבות או אינך. עכ"ל. משמע מדבריהם, שפשטות הגמרא מיירי כשעשה פעם אחת מעשה המוכיח שהוא שטות (אחד ממעשי השטות המנויים בגמ'), אלא שאחר שתירצה הגמרא שצריך שיהיה כמי שנגח כו' הקשו התוס' למה לא יועיל אם יעשה מעשה אחד מהם שלשה פעמים.

ויבאר רבינו הטעם שאנו מקילין בנדו"ד, כי בעצם היה לנו להקל בשוטה לדבר אחד ("לדבר מן הדברים") כאשר בשאר הדברים הוא מדבר כענין, ולכן עכ"פ אין לנו להחמיר בו כשאין דעתו משובשת תמיד:

אך באמת בדעת הרמב"ם יש לומר כמ"ש בתשובת מהרי"ט חלק אה"ע סי' י"ו על סוף דברי הרמב"ם שבטח"מ סי' ל"ה¹¹ לענין עדות הפתיים ביותר כו' – הטור מביא בשם הרמב"ם וז"ל: הפתאים ביותר שאינן מכירין הדברים שסותרים זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שיבינו שאר העם וכן המבוהלים והנחפזים בדעתן והמשתגעים ביותר הרי אלו בכלל השוטים ודבר זה לפי מה שיראה הדיין שאי אפשר לכיין הדעות בכתב. ע"כ.

ועל זה כתב המהרי"ט –

דלא אמר כן הרמב"ם אלא לענין עדות שצריך להעיד על מה שעבר כבר ויש לחוש שמא נדמה לו כו' יעו"ש - וז"ל: ועוד נראה דלא אמר כן אלא לענין עדות שצריך להעיד על מה שעבר כבר, ויש לחוש שמא נדמה לו באותה שעה שהדבר כן, ואינו, ונתחלף לו דבר בזולתו, מאחר שלפעמים אין מכירין דברים שסותרים זה לזה ואיך יעיד עכשיו על מה שראה בתחילה. אבל כשאנו באים לקיים דבר עמו במקח וממכר או בגיטין וקידושין ומסברו ליה וסבר ואנו מכירין שהבין הדברים, כגון זה לאו שוטה הוא והרי הוא כפיקח לכל מה שהוא עושה בדעת שפויה לפנינו. ע"כ.

וא"כ י"ל דה"ה ברישא שדעתו משובשת בדבר מן הדברים ומדבר ושואל כענין בשאר דברים נמי לא חשיב שוטה אלא לענין עדות בלבד משום דיש לחוש שמא נדמה לו כו' אבל אינו שוטה גמור שדברו בו חכמים בכל מקום שפטור מכל המצות מאחר שמדבר ושואל כענין בשאר דברים - על דרך מה שביאר המהרי"ט בנוגע לסיפא של דברי הרמב"ם, ש"הפתאים ביותר" פסולים לענין עדות אבל אין דינם כשוטה בכל התורה כולה, כמו"כ י"ל ברישא של דברי הרמב"ם, שמי שדעתו משובשת בדבר מן הדברים דינו

11 יש לדקדק למה נקט רבינו את דברי הטור בשם הרמב"ם, ולא נקט את הרמב"ם בעצמו. ובפרט שהמהרי"ט שם כתב כן על הרמב"ם ולא על הטור בשם הרמב"ם. ואולי זהו כהקדמה למ"ש רבינו אח"כ לדייק כן מהטור, שלא הביא דברי הרמב"ם אלא בהלכות עדות ולא ביו"ד לענין שחיטה.

כשוטה¹² אע"פ שמדבר ושואל כענין בשאר דברים – שלא אמר כן הרמב"ם אלא לענין עדות, כי באדם כזה יש לחוש שנדמה לו כו' ואי אפשר להכשירו להעיד על מה שהיה. אבל בנוגע לשאר דיני התורה¹³ בודאי אי אפשר להגדיר אדם כזה כ"שוטה", שהרי הוא מדבר כענין בכל שאר הדברים¹⁴.

אלא דלכאורה, הנחה זו נסתרת מדברי הגמרא, שהרי בגמרא בחגיגה מובאים ג' סימני שוטה, ומשמע דאע"פ שבשאר דברים הוא מתנהג כפקח גמור מ"מ דינו כשוטה בכל התורה כולה. וא"כ ה"ה בשוטה "לדבר מן הדברים" שהוסיף הרמב"ם שאינו רק פסול לעדות, אלא דינו כשוטה לכל דיני התורה.

ולזה מוסיף רבינו-

והשוטה שדברו בו חכמים אי אפשר שיהיה חכם בשאר דברים, כמ"ש בתבואות שור שם (ס"ק נ"א) בשם התוס' דחגיגה - ז"ל התבואות שור: החילוק שבין שוטה

12 שזוהו חידוש שחידש הרמב"ם, כמ"ש הבי"א אהע"ז סי' קכ"א (ולשון רבינו להלן: שוטה שהוסיף הרמב"ם).
13 יש להקשות, הרי הרמב"ם שם (פ"ט מה' עדות ה"ט) כתב וז"ל: השוטה פסול לעדות מן התורה לפי שאינו בן מצוות, ולא שוטה כו' בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים ה"ז פסול ובכלל שוטים יחשב, עכ"ל. מבואר לכאורה מדברי הרמב"ם דגם שוטה כזה "אינו בן מצוות". וא"כ עכצ"ל דדוקא לענין מ"ש הרמב"ם בהלכה שאחריה (הלכה י') בענין הפתאים ביותר - בזה כתב המהרי"ט שהוא רק לענין עדות, אבל מי שנשתבשה דעתו לדבר מן הדברים ודאי הוא כשוטה לכל דבריו (כן הקשה מהר"י שטיינהארט בתשובתו שנדפסה בס' אור הישר סי' יא, וכ"ה בכמה אחרונים).
ומצאנו למי שחילק, דה"ה דשוטה כזה אינו בן מצוות, אבל מ"מ לענין גיטין וקידושין ומקח וממכר כנ"ל אין דינו כשוטה (שו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א סי' ק"כ ענף ב' ד"ה ולכן אמינא, ע"ש מה שמבאר). אך בדברי רבינו כאן מפורש דשוטה כזה אינו שוטה שפטור מכל המצוות.

והנה בתשובת הנודע ביהודה שנדפסה בס' אור הישר סי' ל', כתב ג"כ כדעת רבינו כאן, דדוקא לעדות הוא שפסלו הרמב"ם (והביא ג"כ כמה מהראיות והדיוקים דלהלן בד' רבינו, ע"ש). וביאר, דבעדות בענין שיהיה בן ברית וחייב בכל המצוות, ולכן אף שוטה בדבר א' שחייב במצוות, הרי לאותו דבר שנטרפה דעתו בו ומשובשת תמיד בדבר זה הא ודאי שלכל מה נוגע באותו דבר הוא שוטה. וא"כ כל המצוות השייכים לאותו דבר לא שייך בהו, וא"כ אינו בכלל המצוות, ולכן פסול הוא לעדות (וע' חת"ס אה"ע ח"ב סי' ב' ד"ה והנה, מ"ש ע"ז).

אך בדברי רבינו אי אפשר לבאר כן, שהרי רבינו כתב הטעם שפסול הוא לעדות משום דחיישי' שמא נדמה לו כו', וא"כ אף אם נאמר דרבינו מודה להנוב"י לדינא דשוטה כזה פטור הוא מהעניינים שבהם הוא שוטה, אבל ע"כ ס"ל דזה אינו טעם לפסול לעדות. והרי מהרמב"ם בתחלת ההלכה מבואר דזהו הטעם לפוסלו לעדות.

וצריך לומר כמו שכתבו כמה מהאחרונים, דאף שהרמב"ם נקט שהפסול הוא משום שאינו בן מצוות מ"מ בודאי גם הרמב"ם מודה שעיקר הטעם לפוסלו הוא משום שאינו בן דעת כו', אלא שהרמב"ם רצה להוסיף בזה עוד טעם, ויש מזה נ"מ לדינא, ע' בדבריהם.

14 ויש לעיין לענין שחיטה, דלכאורה ע"פ זה היה לנו להכשיר את "הפתאים ביותר" לענין שחיטה, וכן מי שהוא שוטה רק לדבר מן הדברים ובשאר"ד הוא שואל ומדבר כענין. ורבינו ביו"ד סי' א' סקל"ו הביא "כתב הדרכי משה, עיין בחור"מ סי' ל"ה כל דיני שוטה עכ"ל. משמע דס"ל שאף הפתאים ביותר והמשתגעים ביותר והמבוהלים ונחפזים בדעתם בכלל שוטים הם לענין שחיטה כמו לענין עדות כמבואר בחור"מ שם (תבואות שור). ועיין בחור"מ כל דיני שוטה". עכ"ל רבינו.

והנה לענין "הפתאים ביותר" י"ל דכשם שלענין עדות הוא פסול אע"פ שלשאר דיני התורה דינו כפקח, כך גם לשחיטה הוא פסול, כי מעשיו מקולקלים ואינו יכול לשחוט כהלכה. והרי באמת גם המהרי"ט לא הכשיר את הפתאים ביותר אלא כאשר "אנו מכירין שהבין הדברים... הוא עושה בדעת שפוייה לפנינו".

אמנם לענין "שוטה לדבר מן הדברים" קשה קצת לבאר כן, דמשום שהוא שוטה לדבר אחד לכן גם שחיטתו לא תהיה כהלכה. והרי מדיוק הנ"ל בדברי הרמ"א נלמד דשוטה מן הדברים פסול גם בשחיטה כשם שפסול לעדות. ויתבאר בעז"ה בהערה 26.

לפתי¹⁵, דהשוטה הוא שנטרף דעתו מחמת רוח רעה ונכנס בו רוח שטות ודומה לנטרף דעתו מחמת חולי וע' נדה דף י"ג ולכן מצינו בגמרא עתים חלים ועתים שוטה דכך הוא דרך שוטים אלו, וכן שפוי ונשתטה, והפתי הוא דעתא קלישתא מתולדתו ואינו משתנה לעולם. אמנם הסמ"ע סימן ל"ה ס"ק כ"א חילק ביניהם בע"א וכתב ז"ל שהשוטה בשאר דברים הוא חכם כשאר בני אדם עכ"ל וזה שלא כדברי התוס' חגיגה דף ג' ד"ה דרך, דמשמע התם דא"א שיהיה שוטה באחת וחכם בשאר דבריו. עכ"ל.

מבואר, דהשוטה שעליו דברו רז"ל, בודאי לא מיירי שראינו שהוא חכם בשאר דבריו, דזה אי אפשר להיות. ולכן דינו כשוטה לכל דבר. משא"כ בשוטה לדבר מן הדברים והוא חכם בשאר דבריו – אינו כשוטה לכל דיני התורה, ורק לענין עדות פסול.

ויעו"ש בתוס' שמוכרח כן בגמרא שם – על קושית הגמרא "אי דעביד להו דרך שטות אפילו חדא נמי" כתבו התוס' – וכי תימא דלא היה מועד לשטות רק לאותו דבר ובעינן תלתא כדי להחזיקו כשוטה לכל מילי, כמו נגח שור וחמור וגמל נעשה מועד לכל, דלא דמי, דהכא כיון שהוא שוטה באחת ודאי יש להחזיקו בחזקת שוטה לכל דבר. עכ"ל התוס'. ונמצא מדבריהם, דמהגמרא מוכח דמי שיש בו אחד מסימני השטות שנמנו שם בודאי יש להחזיקו שהוא שוטה בכל דבר, ועל כרחיך היינו משום דשוטה כזה אי אפשר שיהיה חכם בשאר דברים¹⁶.

ולכן, בשוטה שעליו מיירי הגמ' חגיגה ודאי דינו כשוטה לכל דיני התורה כיון שאינו חכם בשאר עניינים, אבל ב"שוטה לדבר מן הדברים ומדבר ושואל כענין בשאר דברים" אינו כשוטה לכל דיני התורה¹⁷, ורק לענין עדות חידוש הרמב"ם שהוא פסול¹⁸.

אלא שהתבואות שור שם נדחק מאד במ"ש הרמב"ם אף על פי שבשאר דברים מדבר ושואל כענין דדרך מקרה הוא כו' וזה אינו במשמע לשון הרמב"ם כלל –

15 הת"ש בא לבאר מהי ההוספה ב"הפתאים ביותר" על "שוטה".

16 זוהי הוספה שמוסיף רבינו. דלכאורה היה אפשר ללמוד בתוס' באופן אחר, דמי שראינו בו סימן א' של שטות אין לנו לחלק ולומר דבעניינים אחרים מתנהג כחכם, דמהיכי תיתי לומר כן ובודאי שוטה הוא בכל עניינו. אך א"כ אכתי קשה קושיית התוס', למה לא מוקמי' שראינו שבשאר דברים הוא מדבר כענין ולכן בעינן ג' דברים שענין נעשה מועד לכל. ועל כרחיך צ"ל דמה שכתבו התוס' (ומוכח מהגמ') שיש להחזיקו כשוטה בשאר דבריו הוא משום דבסימני שטות אלו המבוארים בגמ' – אי אפשר שיהיה חכם בשאר דברים.

אמנם יש להקשות, איך מוכח זה בגמרא, הרי כדי ליישב דברי הגמרא אפשר לתרץ להיפך ממש, דמה שהקשתה הגמרא "אי דקעביד להו דרך שטות אפילו חדא נמי" – היינו משום דגם בשוטה לדבר מן הדברים ומדבר ושואל כענין בשאר דברים – גם הוא לשוטה יחשב לכל דיני התורה.

והצמח צדק (בשו"ת אהע"ז סי' קנ"ג אות א') כתב לבאר הראיה, וז"ל: דההכרח הוא מהא דפריך בגמ' על רב הונא דאמר עד שיהיו בו כולם – "היכי דמי, אי דעביד דרך שטות אפילו בחדא נמי", ומיהי הקושיא נימא דמיירי שבשאר דברים הוא פקח ורב הונא ס"ל דלא נחשב שוטה ע"י דבר אחד, אלא בדעבד הנך כולהו. ולר' יוחנן אף ע"י דבר אחד חשוב שוטה אף שהוא פקח בשאר דברים כמ"ש בדעת הרמב"ם. ומדלא תירצו בגמרא כן ש"מ דס"ל דאין לומר דמיירי שבשאר דברים הוא פקח, דאם הוא פקח בשאר דברים לא היה נחשב שוטה ע"י דבר אחד אף לר' יוחנן שם, ואי אפשר להעמיד פלוגתא דר' הונא ור' יוחנן בכה"ג דא"כ יהיו דברי ר' יוחנן נגד ההלכה. עכ"ד הצ"צ.

17 וכן מוכח מתחלת דברי התוס', דבשוטה לדבר א' אין דינו כשוטה, ורק ע"י שלשה סוגי דברי שטות נעשה כמי שנגח שור וחמור וגמל שהוא מועד לכל.

18 כוונת רבינו בכל הוספה זו – "ויעו"ש בתוס' שמוכרח כן בגמרא שם" – משום שהיה מקום לומר שיש כאן מחלוקת התוס' והרמב"ם, דהתוס' ס"ל דמי שהוא שוטה בדבר א' בודאי אינו חכם בשאר, ד, והרמב"ם פליג וס"ל שישנה מציאות כזו. אבל מאחר שדברי התוס' מוכרחים הם מהגמרא א"כ עכצ"ל דשוטה שדברו בו חכמים שם אי אפשר שיהיה חכם בשאר עניינים; והרמב"ם שפסל הוא רק לענין עדות.

התבואות שור לאחר שהביא מדברי התוס' דשוטה שדברו בו חכמים א"א שיהיה חכם בשאר דבריו, הקשה מדברי הרמב"ם שכתב "אע"פ שבשאר דברים הוא חכם כשאר בני אדם"¹⁹, וכתב לבאר דברי הרמב"ם דהיינו שאע"פ שמשיב ושואל כהוגן אמרינן דדרך מקרה הוא דכן דרך השוטים להשיב לפעמים כהוגן. עכ"ד. וזה דחוק מאד בכוונת הרמב"ם, שהרי משמעות הרמב"ם היא שמייירי במי שדעתו משובשת רק לדבר אחד ובשאר דברים הוא נוהג כפקח.

אלא י"ל דמייירי דוקא לענין עדות כמ"ש מהרי"ט בסיפא - אלא צ"ל דהתיורין המחוויר על דברי הרמב"ם הוא כמו שנת' לעיל, דלא אמר כן הרמב"ם אלא לענין עדות (ועל דרך שכתב המהרי"ט על הסיפא שבדברי הרמב"ם - "הפתאים ביותר"), אבל אינו כשוטה בנוגע לכל דינו התורה.

וכ"מ בטור שלא הביא דברי הרמב"ם אלא בהלכות עדות, אבל ב"ד סי' א' הביא סימנים שבגמרא דחגיגה ולא הביא דברי הרמב"ם כלל - וז"ל הטור ב"ד סי' א': ושוטה היוצא יחידי בלילה או המקרע כסותו או לן בבית הקברות או מאבד מה שנותנין לו אפילו באחת מאלו אם עושה דרך שטות נקרא שוטה. ע"כ. ומזה שבחו"מ סי' ל"ה הוסיף להביא גם את דברי הרמב"ם, וב"ד לא הביאם²⁰ - משמע ג"כ כמו שנתבאר, שהפסול של "דעתו משובשת לדבר מן הדברים ומדבר ושואל כענין בשאר דברים" הוא רק פסול לענין עדות, אבל אין דינו כשוטה לשאר דיני התורה, כמו שחיטה וכה"ג.

וגם הרמב"ם פ"ב מהלכות אישות כשפירש כל השמות פירש שם חרש כו' ולא פירש שם שוטה - הרמב"ם מפרש שם (פרק א-ב) עשרים מושגים (ובלשון הרמב"ם: "שמות") כהקדמה להלכות אישות ("כדי שלא נהיה צריכים לבאר כל שם מהם בכל מקום כשנזכיר אותו"). והנה, "חרש" מבאר הרמב"ם את גדרו (בפ"ב הכ"ו)²¹, אבל "שוטה" אינו מבאר.

מכלל דס"ל שוטה כמשמעו, דשוטה בכל הדברים ולא שדעתו משובשת בדבר מהדברים ומדבר ושואל כענין בשאר דברים - מזה משמע להדיא ד"שוטה" שמדובר בו בכל מקום הוא שוטה כפירושו הפשוט שהוא שוטה בכל הדברים, ואין צריך לפרש שם זה (ורק לענין עדות חידש הרמב"ם דגם מי שמדבר כענין בשאר דברים אם דעתו משובשת בדבר אחד - פסול לעדות).

ולא אשתמיט הרמב"ם לפרש כן רק בהלכות עדות בלבד - זו ראייה נוספת.

19 לכאורה הרי אפשר לתרץ ולומר דעד כאן לא מוכח מהתוס' (ומהגמרא) אלא שבג' סימני השטות שבגמ' שם א"א שיהיה פקח בשאר דברים. אבל ודאי יתכן שוטה לדבר מן הדברים ובשאר דברים מתנהג כפקח. וע"כ אנו מוכרחים לומר כן לדעת רבינו, שביאר דברי הרמב"ם כפשוטם שהוא פקח לשא"ד ושוטה רק לדבר מן הדברים, וביחד עם זה מסכים עם התוס' דא"א שיהיה פקח בשא"ד. ולא משמע כלל דבפרט זה נחלק ג"כ רבינו מהת"ש. ונראה דקושיית הת"ש היא, דמאחר שמוכח מהתוס' שהשוטה שעליו מייירי בגמ' חגיגה א"א שיהיה פקח בשא"ד, הרי ודאי לנו לומר דשוטה שדברו עליו חז"ל בכ"מ הוא שוטה כזה, ואין שום מקום לחדש דמי שהוא פקח בשא"ד הרי דינו כשוטה.

20 מהרמב"ם עצמו אין לדייק דיוק זה, שבהלכות עדות כתב דין זה (של מי שדעתו משובשת לדבר מן הדברים ובשא"ד מתנהג כהלכה), ובהלכות שחיטה (פ"ד ה"ה) לא כתב זה, כי הרמב"ם לא פירש שם כלום מהו שוטה. והדיוק הוא רק מהטור, שפירש ב"ד מהו שוטה, ואעפ"כ לא הביא את הרמב"ם ה' עדות, כי אם בטור ח"מ ה' עדות.

21 וכן "קטן" (שם הלכה י' ואילך), ואולי זהו שמרמז כאן בתיבת "כו".

הרמב"ם בכל מקום שהזכיר שוטה²² לא פירש כלום, ורק בהלכות עדות הוסיף דה"ה מי שדעתו משובשת בדבר מהדברים.

ומכל זה מובן, דלענין שוטה בכל התורה כולה – מי שדעתו משובשת רק בדבר אחד ובשאר דברים הוא מדבר ושואל כענין, אין לנו לתת לו דין שוטה. וא"כ כך היה צריך לפסוק גם בנדון דידן, דמאחר שהאשה מדברת כענין בשאר דברים – אין דינה כשוטה.

והנה אף שחלילה חלילה לנו לזוז מדברי הב"י²³ (אה"ע סוף סי' קכ"א) אפילו זיז כל שהוא להלכה ולמעשה – דהבית יוסף שם הביא את דברי הרמב"ם בהלכות עדות, דמי שנשתבשה דעתו לדבר מן הדברים דינו כשוטה אע"פ שמדבר כענין בשאר דברים, והב"י לומד מזה גם לדיני שוטה המבוארים באה"ע שם (אם יכול לגרש את אשתו) – שדינו כשוטה²⁴.

וא"כ להלכה ודאי אין אנו נוקטים ככל מה שנתבאר לעיל²⁵, אלא להלכה קיי"ל דמי שהוא שוטה לדבר מן הדברים אע"פ שמדבר כענין בשאר דברים – דינו כשוטה לכל דבר²⁶.

22 הלכות אישות פ"ד ה"ט (קידושין), ופי"א ה"ו (לא תקנו לו נישואין), גירושין פ"ג ה"ט (כתיבת הגט), יבום וחליצה פ"ד ה"ט (חליצתו), אישות פ"ג ה"י וגירושין פ"ו ה"ח ושלוחין ושותפין פ"ב ה"ב (שלוחות), מכירה פכ"ט ה"ד (מקח וממכר ומתנה), גזילה ואבידה פ"ז ה"ד (הגבהת מציאה), טוען ונטען פ"ה ה"ט (טענת שוטה), שחיטה פ"ד ה"ה (שחיטתו), טומאת אוכלין פ"ג ה"י (אין לו מחשבה), עבודת כוכבים פ"ח ה"ט (ביטול עב"ם ע"י שוטה), מעשה הקרבנות פ"ג ה"ח (סמיכה), פרה אדומה פ"ד ה"י (אסיפת האפר), פ"ו ה"ב (מילוי וקידוש), ולענין שפטור ממצוות: שבת פ"ב ה"ז (מי שהחשיך כו'; היה עמו חרש ושוטה, שוטה וקטן), מגילה פ"א ה"ב (השומע משוטה), חנוכה פ"ד ה"ט (הדליקו שוטה), חגיגה פ"ב ה"א (ראיה), ה"ד (שמחה), מלכים פ"י ה"ב (בן נח שוטה), ולענין פטורי בדיני ממונות: נוקי ממון פ"ו ה"ג (שורו שנגח), חובל ומזיק פ"ג ה"ז (חבל באחרים פטור).

23 ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רפ"ז. וראה להלן סי' ל"ב ("חלילה לנו לסמוך... נגד סתימת בעלי השו"ע), ועד"ז בסי' ל"ג.

24 וא"כ לפ"ז ע"כ יש מחלוקת תוס' ורמב"ם. דהתוס' בחגיגה ס"ל דבדבר א' אין נעשה עי"ז שוטה (אלא דבשוטה דחגיגה אנו מחזקים שבוזאי גם בשאר דברים אינו חכם, אבל בשוטה לדבר מן הדברים, וכ"ש באופן שנתברר לנו להדיא שמדבר ושואל כענין בשאר דברים - אין דינו כשוטה. שהרי מוכרח משאלת התוס' שע"י ענין אחד של שטות אינו נעשה "מועד לכל"), והרמב"ם ס"ל דבדבר א' נעשה שוטה (והיינו שוטה לכל התורה כולה ולא רק לענין עדות, לפי מה דקיי"ל להלכה כהב"י בפירוש דעת הרמב"ם), וא"כ קיי"ל שהוא מחלוקת התוס' והרמב"ם.

25 ויש לעיין מהו הביאור בזה, הרי לעיל משמע מדברי רבינו שיש כאן גם קושיא מסברא למה נדון אותו כשוטה הרי כל דבריו הם בדעת ורק בפרט א' הוא שוטה (וראה גם בהערה 19).

ובתשובות חת"ס אה"ע ח"ב סי' ב' כתב שבאמת פסולו אינו מצד חסרון דעת וענין של דעתא קלישתא אלא גדר מיוחד של טירוף ושגעון, ולכן באמת יש ב' גדרים: חרש ושוטה. ולעיל מינה כ' דאפשר וקרוי לודאי שהוא הלל"מ. אך עדיין אין זה מובן מהו הטעם לפטרו בכה"ג, וממ"ש החת"ס שם לענין עדות משמע שהטעם הוא משום שזה עושה לנו ריעותא בכללות דבריו ודעתו וחישי' שמא גם עשיותיו האחרות הן מחמת השגעון. והאחרונים הקשו ע"ז (ש"ת עונג יו"ט סי' קג), ועוד, דא"כ קידושי' היו צריכים להיות קידושי ספק. ועצ"ע.

26 ועפ"ז מובן שפיר מה דבהלכות שחיטה קיי"ל דשוטה לדבר מן הדברים פסול לשחיטה (ראה לעיל הערה 14), כי לדינא אין לנו לזוז מהב"י ודינו כשוטה לכל דבר.

ויש לעיין לענין "הפתאים ביותר", דלעיל בהערה שם כתבנו שאף אם אנו מחלקים בין עדות לכל התורה כולה מ"מ לשחיטה פסולים. אך על פי מה שנתבאר עתה י"ל דכל פסול "הפתאים ביותר" לשחיטה הוא רק משום שאין לנו לזוז מדברי הב"י, דמאחר שהב"י אינו מחלק בין עדות לכל התורה כולה - ה"ה הפתאים ביותר דינם כשוטה בכל התורה כולה.

ויש לדייק כן, שהרי הטור הביא דברי הרמב"ם גבי "הפתאים ביותר" רק בחרי"מ לענין עדות, אבל ביו"ד סי' א' הביא רק את סימני השוטה שבגמ' חגיגה ותו לא. ורק הד"מ שם הרי ס"ל לדמות (כמו שהבאנו בהערה 14 מת"ש ושוע"ר), וסובר כהב"י באה"ע סי' קכ"א שאין לחלק ביניהם, ולכן אנו פוסלים הפתאים ביותר לשחיטה.

אבל באמת נראה דאין לנו לחדש פלוגתא בין הב"י והמהרי"ט (דבר שלא נרמז כלל בדברי רבינו), ולעולם גם הב"י מודה למ"ש המהרי"ט דהפתאים ביותר פסולים רק לענין עדות ואין דינם כשוטה בכל התורה כולה. וכל הנדון

מ"מ הבו דלא לוסיק על מ"ש הב"י בח"מ סי' ל"ה דדוקא שדרכו בכך, וכמ"ש מעלת כבוד תורתם הרמה, ודלא כתבואות שור – זה ודאי דאין לנו להחמיר בכ"ג (בשוטה לדבר אחד) אם אין דרכו בכך, וכמו שכתב הב"י בחו"מ לדייק מלשון הרמב"ם שכתב ש"דעתו משובשת תמיד בדבד מן הדברים"²⁷. דמאחר וכל מה שאנו מחזיקים אותו כשוטה הוא רק משום דאין לנו לזוז מדברי הב"י – הרי זה ודאי שאין לנו להחמיר²⁸ יותר ממה שהחמיר הב"י עצמו²⁹.

[ג] בקטע זה מחדש רבינו, דאף באופן שיש לאשה דין שוטה, מ"מ אם יש לה דעת לשמור את גיטה וגם יש לה דעת לשמור את עצמה מזנות – אפשר לגרשה:

ועוד נלפענ"ד בנ"ד שגם אם היה דרכו בכך תמיד להיות מטורפת בדבר מהדברים³⁰ או אפילו בדברים הרבה³¹ רק שבעניני הגט היא מדברת כענין וגם יש

כאן הוא רק בנוגע לחידושו של רבינו די"ל דה"ה בהרישא של דברי הרמב"ם במי שנשתבשה דעתו בדבר מן הדברים כו', דמהב"י אהע"ז סי' קכ"א מובן שבוזה ס"ל דאין חילוק בין עדות לכל התורה כולה. ועפ"ז - פסול "הפתאים ביותר" לשחיטה הוא דין מיוחד וכמשי"ב לעיל בהערה. וכן משמע קצת מלשון רבינו (שם ס"ק ל"ז) "הפתאים ביותר... בכלל שוטים הם לענין שחיטה כמו לענין עדות" משמע שאין זה בכל התורה כולה אלא דין מיוחד לענין עדות ושחיטה. ונמצא שיש מחלוקת תוס' והרמב"ם בפרט זה, האם מוחזק לן כשוטה ע"י מעשה אחד של שוטה שראינו. שהרי הב"י למד מדברי הרמב"ם שאין נעשה שוטה א"כ ראינו "תמיד" שנוהג כן, ומהתוספות מוכח להיפך וכמו שהוכיח התבואות שור.

וכן הוא לשון רבינו ביו"ד סי' א' ס"ק ל"ו: בחו"מ סי' ל"ה למד הב"י מדברי הרמב"ם דלא מיקרי שוטה בפעם אחת שיעשה אחת מאלו אלא כשדרכו בכך, והתבואות שור למד מדברי התוס' דבפעם א' מיקרי שוטה כיון דקעביד דרך שוטה. עכ"ל (וכן כתב הצ"צ בשו"ת אהע"ז סי' קנ"ג אות ז' וסי' קנ"ה, דמדברי רבינו ביו"ד נראה שמהרמב"ם משמע כהב"י, ורק מהתוס' הוא שיש לדקדק כהת"ש).

28 בס' כללי הפוסקים וההוראה כלל רפו העיר מקו"א סי' רמ"ב סקט"ז, ששם כ' רבינו "דעת התוספות והרא"ש, והרמב"ן במלחמות כתב שהיא שיטת רוב הראשונים - להקל, וכ"כ מהרא"י ופסק כן הפר"ח, אלא דאנו אין לנו אלא כמו שכתב הרב ב"י בשו"ע, אבל להחמיר בד"ס יותר ממה שהחמיר בשו"ע - זו מנין לנו". דמשמע שהטעם לכך שאין לנו להחמיר יותר מהב"י הוא משום שהנדון הוא מדברי סופרים, ואילו בנדו"ד לא הוסיף זה. ע"ש. ולפענ"ד התשובה על זה היא, משום ששם הרי יש בזה פלוגתא וישנן ג"כ מקום להחמיר, וכלפי זה קאמר רבינו דמ"מ אין לנו להחמיר בד"ס יותר ממה שהחמיר בשו"ע. אבל כאן לדעת רבינו הרי אין שום מקום לפסוק בכ"ה"ג שדינו כשוטה (שהרי יש להעמיד דברי הרמב"ם לענין עדות בלבד, שע"ז יתיישב דלא פליג הרמב"ם על התוס' בחגיגה שדבריהם מוכרחים מהגמ' שם, ועפ"ז יתיישבו דיוקי הטור והרמב"ם וכנ"ל) רק שלדינא חלילה לנו לזוז מפסק הב"י, אבל ודאי לא להחמיר יותר (והו"ג"כ טעם שינוי הלשון "אנו אין לנו אלא כמו שכתב הרב ב"י" - "חלילה לנו לזוז מהפסק הב"י". והבן).

29 ועפ"ז יש ליישב דברי רבינו ביו"ד סי' א' שהחמיר שם גם כשלא ראינו שדרכו בכך (וכמו שהקשנו לעיל בהערה 8). כי להלכה דעת רבינו להחמיר בזה יותר מהבית יוסף, שהרי יש לזה ראי' מהתוס' חגיגה והגמ' ב"ב כנ"ל, אלא שלענין "מבר כענין בשאר דברים" לא היה לנו להחמיר כלל, אלא שאין לנו לזוז מדברי הב"י, והבו דלא לוסיק עלה.

אך לכאורה יש להקשות, דהרי דברי רבינו שם שמחמיר כהתבואות שור ("והתבואות שור למד מדברי התוס' דבפעם אחת מיקרי שוטה כיון דקעביד דרך שוטה") באים בהמשך למ"ש שם "יהני ד' דברים לאו דוקא אלא הוא הדין לעושה דבר מן הדברים דרך טירוף ושיבוש הדעת בכלל שוטים יחשב (ב"י בשם הרמב"ם)", והרי זה ודאי דבשוטה כזה, שהוא שוטה לדבר אחד, אין להחמיר בראינו פעם אחת, וכמ"ש כאן.

ונראה, דבאמת רבינו מדייק שם בלשונו, ואינו מביא את סיומ דברי הרמב"ם "אע"פ שמדבר ושואל כענין בשאר דברים". כי באמת אם אנו רואים שהוא מדבר כענין בשאר דברים זהו חידוש גדול להחזיקו כשוטה וכמ"ש רבינו כאן באריכות, ולכן דוקא בהחזק כן תמיד יש לו דין שוטה. ועיקר כוונת רבינו שם לומר דא"צ דוקא הסימנים שבגמרא, אלא ה"ה דבר אחר הוי שוטה.

30 דבכ"ה"ג אול ההיתר דלעיל אות ב', שהרי מבואר בב"י שכשדרכו תמיד להיות מטורף בדבר מהדברים (אע"פ שמדבר כענין בשאר דברים) שוטה הוא. ואין לנו לזוז מדבריו, כנ"ל.

31 דבכ"ה"ג ודאי דינו כשוטה אפילו לדעת התבואות שור סקנ"א דס"ל ששוטה דבר א' שראינוהו מדבר כענין

בה דעת לשמור עצמה מזנות³² וכמבואר בדברי מעכת"ה אין לחוש כלל מה שהיא שוטה ומטורפת בכמה שאר ענינים לומר שמא עי"ז לא תשמור עצמה או גיטה [כיון]³³ דחזינן שיש בה דעת ויכולה לשמור עצמה וגיטה אם תרצה, וסגי בהכי – דהנה, במה ששוטה אינה מתגרשת יש בזה שני ענינים (כמבואר בגמרא יבמות קי"ג, ב): אם אינה יודעת לשמור גיטה – אינה מתגרשת מדאורייתא³⁴, ואם יודעת לשמור גיטה – מ"מ מדרבנן אינה מתגרשת, שלא ינהגו בה מנהג הפקר. ולכן גם אם היא שוטה בכל הענינים ודינה כשוטה לכל דבר, מ"מ יכולה היא להתגרש אם רק יש לה דעת בשני דברים אלו – שיודעת לשמור את גיטה³⁵ ויודעת לשמור את עצמה מזנות.

ואין לנו לחדש חומרא ולומר, דאע"פ שיודעת לשמור את עצמה מ"מ מאחר שהיא שוטה בשאר ענינים ה"ז יכול לגרום שבפועל לא תשמור את עצמה וא"כ יש בזה ג"כ החשש ותקנת חז"ל שלא תתגרש³⁶. דזה ליתא, דמאחר שיש בה דעת ויכולת לשמור עצמה אם תרצה – סגי בהכי.

כדאיתא בהדיא בגמרא דיבמות דקי"ג ע"ב אמתני' נשתתית כו' ד"ת שוטה מתגרשת כו' היכי דמי אילימא דיודעת לשמור גיטה ויודעת לשמור עצמה כו' אלמא דאף דיודעת לשמור עצמה וגיטה מקרי שוטה גמורה – מהגמרא יש ראייה ברורה דגם אחת שיש לה דין שוטה בכל התורה כולה מ"מ יכולה להתגרש אם יש בה דעת לשני דברים אלו. דהנה במשנה שם אמרו "נשתתית לא יוציא", ועי"ז אמרי' בגמרא: אמר רב יצחק דבר תורה שוטה מתגרשת מידי דהוה אפיקחת בעל כרחיה ומה טעם אמרו אינה מגורשת שלא ינהגו בה מנהג הפקר. היכי דמי, אילימא דיודעת לשמור גיטה ויודעת לשמור עצמה – מי נהגי בה מנהג הפקר. אלא דאין יודעת לשמור לא גיטה ולא עצמה, דבר תורה שוטה מתגרשת (בתמיה), והאמר דבי רבי ינאי וכו', עכ"ל הגמרא.

מבואר להדיא, דהגם שמייירי באשה כזו שהמשנה קוראה אותה "נשתתית" (וכן רב יצחק

בשאר דברים אינו שוטה).

32 בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' יז הביא ראייה מלשון רבינו כאן ד"מנהג הפקר" הכוונה היא זנות. ולהעיר שכ"ה לשון הב"ש סי' קכא סק"ד.

33 כן תיקנו בדפוסים, בכת"י הנ"ל (הערה 9): [הואיל].

34 בגמרא שם מבואר שיש שני חסרונות בכה"ג: א' - "אמר דבי רבי ינאי ונתן בידה מי שיש לה יד לגרש עצמה יצתה זו שאין לה יד לגרש עצמה". והיינו, דאחת כזו שאינה יודעת לשמור גיטה ה"ז חסרון ב"יד" לקבלת גיטה. ב' - "תנא דבי רבי ישמעאל ושלחה מביתו מי שמשלחה ואינה חוזרת יצתה זו שמשלחה וחוזרת". והיינו, שזהו חסרון בגירושין משום שמשלחה וחוזרת.

35 פירוש "יודעת לשמור את גיטה" מבואר בגמ' גיטין סד, ב לענין קטנה (ועיין במה שהביא הח"מ סי' קי"ט לענין שוטה) שהוא "כל שמבחנת בין גיטה לדבר אחר". וכאשר "מבחנת בין גיטה לדבר אחר" הנה מלבד זאת שקבלתה את הגט קבלה היא ("יש לה יד לקבל את גיטה") עוד זאת שבכה"ג היא "משלחה ואינה חוזרת". ויתכן שלכן כתב רבינו "שבעניני הגט היא מדברת כענין" ולא נקט (כלשון הש"ס, וכמו שנקט לאח"י) "יש לה דעת לשמור גיטה" כדי לכלול בזה ג"כ שיש לה דעת שלא לחזור.

36 רבינו נקט "שמא עי"ז לא תשמור עצמה או גיטה" והיינו שגם לענין הדאורייתא יש חשש בזה. ונראה, דלענין "יש לה יד" ודאי פשוט הוא דאין לחוש כלל שהרי יש בה דעת ומבחנת שזהו גיטה. אלא החשש הוא דזה מיקרי "משלחה וחוזרת" דאף שמבינה שזהו גט ומעתה אינה יכולה לחזור, אולי מ"מ בפועל תחזור מצד שטותה בשאר ענינים. ועי"ז דליתא, דסגי בזה שיש בה דעת והבנה וביכלתה שלא תחזור.

קורא אותה "שוטה"), מ"מ הקשתה הגמ' שאם יכולה לשמור גיטה ולשמור עצמה – יכולה להתגרש, וכדברי רבינו³⁷.

אלא שעדיין היה מקום לטעון, אולי המשנה (והגמרא) מיירי רק בשוטה לדבר מהדברים, ועל זה אמרין בגמרא שאם יכולה לשמור עצמה וגיטה יכולה היא להתגרש. אבל בשוטה לדברים הרבה לא יועיל מה שאנו רואים שבענייני הגט היא מדברת כענין וגם יש בה דעת לשמור עצמה מזנות, משום דיש לחוש שמאחר שהיא שוטה ומטורפת בכמה עניינים הנה עי"ז לא תשמור עצמה או גיטה.

דומיא דנשתטה שהיא³⁸ שוטה שדברו חכמים בכל מקום שפטור מכל המצות והיינו בסימנים דפ"ק דחגיגה – במשנה שם אמרי "נשתטית לא יוציא, נתחרש הוא או נשתטה אינו מוציאה עולמית". והנה, הטעם לדין זה שנשתטה אינו מוציאה עולמית הוא מצד הדין הרגיל דשוטה אינו בר גיטין וקידושין ומקח וממכר כו'. וא"כ זה מיירי בשוטה כמו בכל מקום בש"ס, שסימניו מפורשים בפ"ק דחגיגה. וה"ה ד"נשתטית" מיירי ג"כ בשוטה כזו, דומיא ד"נשתטה"³⁹.

ולא חיישינן שמא לא תשמור את עצמה – גם על שוטה כזו (שמטורפת בכמה שאר עניינים, ויש בה הסימנים דפ"ק דחגיגה, מ"מ) אמרין בגמרא דאם יודעת לשמור גיטה ויודעת לשמור עצמה – מתגרשת, ולא חיישי' שע"י שטותה וטירופה לא תשמור עצמה וגיטה.

וכ"ש בשוטה שהוסיף הרמב"ם שדעתו משובשת⁴⁰ ומדבר ושואל כענין – שהרי בזו בלא"ה ליכא למיחש כ"כ⁴¹, ומאחר שמדברת ושואלת כענין בענייני הגט ובשאר דברים, גם יש לה דעת לשמור עצמה, הרי אין כאן שום חסרון.

[ד] בקטע זה יבאר רבינו, דאף אם יש ספק אולי רק עכשיו היא יודעת לשמור עצמה, ויתכן דלפעמים היא שוטה שאינה יכולה לשמור עצמה, אעפ"כ אין להחמיר בזה, ויכולה להתגרש:

והנה גם אם מעכת"ה [אינם] רוצים לסמוך על דעתם בבדיקותם אותה שמדברת ושואלת כענין בענייני הגט ומספקא למעכת"ה אולי בעת ההיא היתה חלומה ואולי

37 בב"י סי' קיט בשם רבינו שמחה משמע דדין שוטה להתגרש תלוי בדין שוטה בכל התורה כולה (והב"י סי' קכא פליג עליו רק במה שמצריך סימנים שבגמ' חגיגה ולא סגי ליה בשאר דברים). אבל שם הפירוש הוא רק דמי שיש לה הסימנים שבגמ' חגיגה מחזקינן ליה כשוטה לכל דבר גם לענין לשמור עצמה וגיטה, אבל אם בדקוה ואנו רואים שלזה יש לה דעת ודאי מודה רבינו שמחה והב"י דיכולה להתגרש.

38 ארז"ל שהוא.

39 מנוף הלשון "נשתטית" אין להוכיח, כי הרי ע"כ כאן הוא דין מיוחד ואינו שייך לדיני שוטה שבכל התורה כולה שהרי האשה מתגרשת גם שלא לרצונה, אלא הוא משום שלא ינהגו בה מנהג הפקר וכדאמרי' בגמ' (וראה שו"ת חת"ס אעה"ז ח"ב סי' ב' ד"ה ועדיין, שכתב ע"ד דברי רבינו כאן. והוא דייק מדאמר רב יצחק דבר תורה "שוטה" מתגרשת, וע"ז אמרי' אילימא דיודעת לשמור כו').

40 בכת"י (הנ"ל הערה 9): משובשת כו'.

41 חדא, שהרי השטות מתבטאת רק בדבר אחד (ולעיל בלשון רבינו מבואר דהחשש הוא רק משום "שהיא שוטה ומטורפת כפמה שאר עניינים"). ותו, דבשלמא השוטה דפ"ק דחגיגה הרי זה שייך גם לשאר עניינים (וכמבואר לעיל דא"א שיהיה חכם בשאר עניינים). אבל בשוטה שהוסיף הרמב"ם הרי בשאר עניינים הוא מדבר כענין, ושטותו מוגבלת לאותו הדבר בלבד.

לעתים היא שוטה גמורה שאינה יודעת לשמור עצמה או אפשר אפילו גיטה –
 בירושלמי אמרינן (והובא בתוס' ביבמות קי"ג: וכך קיי"ל להלכה), דמשום חשש שניהגו בה
 מנהג הפקר – גם מי שהיא עתים שוטה ועתים חלומה אינה מתגרשת⁴². וא"כ יש לחוש
 דאמנם עתה היא יכולה לשמור עצמה, אבל אולי יש לה זמנים שאינה יכולה לשמור עצמה⁴³,
 וגם בכה"ג גזרו חז"ל שלא תתגרש⁴⁴.

אפ"ה נלפע"ד שאין להחמיר בזה מספק – מאחר שהוא ספק אם היא "עתים שוטה
 ועתים חלומה" – אין להחמיר.

כי הוא ספיקא דרבנן לכ"ע – הדין ד"עתים שוטה ועתים חלומה" אינה מתגרשת הוא
 דין דרבנן. כי מדאורייתא ודאי יכולה להתגרש כיון שעכשיו היא חלומה ואין דינה כשוטה
 ויכולים הגירושין לחול. רק שרבנן אסרו לגרש כיון שעתים שוטה וינהגו בה מנהג הפקר,
 ובספיקא דרבנן אין לנו להחמיר⁴⁵.

42 ירושלמי פ"ד ה"א: נשתטה לא יוציא. דבי ר' ינאי אמרי מפני גיריה (שעושיין לה גדר שלא ינהגו בה מנהג
 הפקר. ויש גורסין גיריה פי' נגרת אחר כל אדם לזנות. קה"ע) ר' זעירא ור' אילא תרויהון אמרין שאינה יכולה
 לשמור את גיטה (דכתיב ונתן בידה מי שיש לה יד לגרש את עצמה כלומר שיודעת לשמור את גיטה) ר' נחמיה בר
 מר עוקבן בריה דרבי יוסי אמר תלתא (תלת מילין איכא נפקא מיניה בין הנך תרי טעמי) . . פעמים שוטה פעמים
 חלומה (דעתה צלולה) מאן דאמר מפני גיריה אסיר (שאינה יכולה לשמור עצמה בשעת שטותה) מאן דאמר מפני
 שאינה יכולה לשמור את גיטה - יש לה עתים ויכולה היא לשמור את גיטה (יכול לגרשה בשעה שהיא חלומה ואז
 יכולה לשמור את גיטה).

43 כן נראה לכאורה הכוונה בקטע זה, שהרי כלפי חשש זה ממשוך רבינו "כי הוא ספיקא דרבנן כו', וכדאי
 הוא הטי"ז כו' התיר לגמרי בעתים חלומה". אך אינו מובן מ"ש "אם מעכת"ה [אינם] רוצים לסמוך על דעתם בבדיקותם
 אותה שמדברת ושואלת כענין בענייני הגט", דאם החשש הוא שאינם רוצים לסמוך על מה שהם בודקים ורואים
 שמדברת כענין משום דדילמא בזמנים אחרים שוטה היא ואינה מדברת כענין, אי"כ מהו "אינם רוצים לסמוך על
 דעתם" הרי אין החשש בבדיקה שבודקים עתה שאינה כראוי, אלא במה שיהיה בעתיד.

ואולי יש לפרש שהיו להם ב' חששות: א) שלא רצו לסמוך על דעתם ועל בדיקתם לומר שעכשיו היא במצב
 של "מדברת ושואלת כענין בענייני הגט". ב) שהיה להם ספק אולי בזמנים אחרים אינה מדברת כענין. ורבינו מדבר
 מתחלה על חששם האחרון (שעליו יש לדון יותר אם יש לחוש לזה), ובנוגע לחששם הראשון מסיים בסוף התשובה
 שהכל הוא "לפי ראות עיני ב"ד שיודעת לשמור עצמה וגיטה כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות ולא ניתנה תורה
 למלאכי השרת".

אך מ"מ אכתי צריך ביאור מהיכתי תיתי כלל לחוש לזה שבזמנים אחרים שוטה היא, והרי מבואר בגמ' דאם
 יודעת לשמור עצמה וגיטה - מתגרשת (וכדלעיל) ולא חיישי' שהיא עתים שוטה עתים חלומה. וע"כ אולי יש לפרש,
 דזה ודאי דאשה שאנו מכירים אותה שיודעת לשמור עצמה וגיטה חלומה ולעתים היא שוטה גמורה, וזהו "אינם
 רוצים לסמוך על דעתם בבדיקותם" כי אולי חסרות להם ידיעות ועל בדיקתם לבד אי אפשר לסמוך. וע"ז התשובה
 היא שאין להחמיר מספק (ומה שהוסיף עוד דאין לדיין כו' - ראה הערה 44).

44 רבינו מוסיף "או אפשר אפילו גיטה", וצ"ע מהי החשש בזה. הרי לענין הדאורייתא בודאי מהני מה שעתה
 היא חלומה (כמבואר בתוס' יבמות שם ובפוסקים). וכל האיסור בעתים שוטה ועתים חלומה הוא רק משום שאז
 ינהגו בה מנהג הפקר. וא"כ מה יתן ומה יוסיף זה שלעתים אינה יודעת ג"כ לשמור גיטה. וגם רבינו בסמוך לכאורה
 אינו מתייחס לזה כלל (שהרי מתייחס רק לספיקא דרבנן, ומביא את הטי"ז שדן בחשש "גיריה").

וצ"ל שחששו שמאחר שהיא עתים שוטה ועתים חלומה יתכן שכשבדקה באמת היתה חלומה אבל בשעת
 קבלת הגט תהיה שוטה ממש שאינה יודעת לשמור גיטה. והמענה ע"ז הוא מ"ש רבינו בסוף התשובה "ויתן לה גט
 בעת חלימותה לפי ראות עיני ב"ד שיודעת או לשמור עצמה וגיטה כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות ולא ניתנה
 תורה למלאכי השרת" (וגם מלשון זה משמע שהחשש היה שבשעת קבלת הגט אינה חלומה).

45 מ"ש "לכולי עלמא" אולי י"ל פירושו, דמצאנו כמה שיטות (הובאו בחלקת מחוקק סי' קי"ט סקט"ו, וכן
 משמע מהרמ"א שם וכמ"ש הפרי"ח) דבעתים חלומה אפי' גירש אינה מגורשת. ועז"א רבינו דאין הפירוש שס"ל שהוא
 דין דאורייתא, כי גם לשיטתם הוא מדרבנן (אלא שמדרבנן אינה מגורשת גם בדיעבד משום דא"כ מה הועילו חכמים
 בתקנתם כמ"ש בתשובות מהרש"ל סי' ס"ה, או טעמים אחרים ע' בביאור הגר"א שם).

וכדאי הוא הט"ז (סס"י קי"ט) לסמוך עליו בכה"ג עכ"פ, כי הט"ז התיר לגמרי⁴⁶ בעתים חלומה בזמן הזה וכתב דבירושלמי (יבמות פי"ד ה"א) מייירי בזמניהם דוקא כו' וע"ש – הט"ז מתיר לגמרי לגש אשה שהיא עתים שוטה ועתים חלומה. וא"כ בספק בודאי לסמוך על זה ולגרש⁴⁷.

וזה לשון הט"ז (סקי"ד): ולעניות דעתי יש היתר בזה מטעם אחר, דחומרא זו מקורה מן הירושלמי שמביא ב"י משום גרירה, היינו בימי התלמוד דהיה היתר לישא שתי נשים, נמצא דיש להחמיר להצילה מקלקלה אפילו לעתיד כי הוא יכול לישא אחרת, מה שאין כן בזמנינו שיש חרם דרבינו גרשום שלא לישא שתי נשים, נמצא שהוא יהיה מעוגן כל ימיו, וזה ודאי שראוי לחוש לעיגון שלו קל וחומר מעיגון של האשה. דהקילו חכמים הרבה בעדות אשה, ואם כן קל וחומר בעיגון איש שהוא מצווה אפריה ורביה שיש להקל על כל פנים [בזה] שהיא עתים חלומה לגרשה בעת חלימתה, ואין כאן אלא גזירה דרבנן. עכ"ל הט"ז.

ואף שבנ"א שם לא כ' כן – (ראה בהערה⁴⁸)

מ"מ בנ"ד עכ"פ אין להחמיר מספק⁴⁹. ויתן לה גט בעת חלימותה לפי ראות עיני ב"ד שיודעת אז לשמור עצמה וגיטה כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות⁵⁰ ולא ניתנה תורה למלאכי השרת⁵¹ – אם לב"ד נראה שהיא עתה חלומה, הרי אין לחוש להחמיר דלמא עתה שוטה היא ואינה יכולה לקבל גט⁵², כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות, ולא נתנה תורה למלאכי השרת להזהר כ"כ יותר מכפי היכולת.

רק שישליש תחלה הסך ק' רובל כמדובר ביניהם ותו לא מידי רק חיים ושלוש מאדון השלוש כנפש וחפץ או"נ ד"ש שניאור זלמן ב"ר ברוך זצלה"ה.

46 מ"ש "לגמרי", היינו דלא רק באופן של ספק עתים שוטה כבנדוד, אלא לגמרי התיר הט"ז בזה. ובאמת שהאחרונים נחלקו בכוונת הט"ז אם התיר רק בלא הוחזקה ג"פ כו', ורבינו נוקט (וכ"כ הפתחי תשובה שם) דלגמרי התיר הט"ז.

47 יש לעיין מהו הצורך בצירוף זה, והרי ספיקא דרבנן לקולא. ואפשר משום שהוא ספק חסרון ידיעה כמשנת"ל הערה 43, בכה"ג ל"א ספיקא דרבנן לקולא (כמ"ש גם בסי' רנ"ב קו"א י"ד) ולכן הקולא כאן היא רק משום דברבנן יש לסמוך על הט"ז.

48 יש שפירשו "ואף שבנוסח אחר שם לא כתב כן", והכוונה לנוסחאות בירושלמי דבעתים שוטה ועתים חלומה גם בעבר וגירש אינה מגורשת. וצ"ע מאי שיאטיה הכא, אטו המדובר כאן הוא בעבר וגירש, והאם מה שהיקל הט"ז הוא רק להנוסחאות דעבר וגירש מגורשת, הרי לא נזכר זה כלל בדברי הט"ז (וא"א כלל לומר דכוונת רבינו לגירסת הראשונים שדחה ר"ת, ד"גרירה" פי' משלחה וחוזרת, ועתים שוטה ועתים חלומה אינה מגורשת מדאורייתא משום דמשלחה וחוזרת. חדא, דלעיל כתב רבינו בפשיטות שנדוד הוא ספיקא דרבנן לכו"ע. ועוד, דאם איתא דיש לחוש לשיטה זו א"כ מהי באמת התשובה לזה "אין להחמיר מספק" הרי לשיטה זו הוא ספיקא דאורייתא. אע"כ דלי"ח לזה כלל).

יש לציין דיתכן שתיבת "שבנ"א היא ט"ס, ובהעתקת התשובה שבכ"י (הנ"ל הערה 9) אי' "שבכ"מ". וצ"ע.

49 המשמעות היא דהגם שבספק בדינים אלו יש להחמיר, מ"מ בנ"ד אין להחמיר. וצ"ב מהי המעלה בני"ד, ואולי משום שאינו ספק ממש, ראה בהערה 43 שאין לנו ריעותא להסתפק כן.

50 בבא בתרא קלא, א.

51 ראה ברכות כה, ב. וש"נ.

52 נתבאר בהערה 44.